

# Любий друг

Гі де Мопассан

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Валер'ян Підмогильний

© Видавництво «Наш Формат». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — [nashaknyga.com.ua](http://nashaknyga.com.ua)

Любий друг

Частина перша

Розділ I

Взявши в касирки решту зі ста су, Жорж Дюруа вийшов з ресторану.

До нього підвели голови жінки — три маленькі робітниці, вчителька музики, немолода, кепсько зачесана, неохайна, в пилявому капелюшкові й обсмиканій сукні, та дві міщанки з чоловіками, завсідниці цього дешевого шинку.

Вийшовши на вулицю, він спинився на мить, міркуючи, що далі робити. Було двадцять восьме червня, і до кінця місяця йому лишилось у кишені рівно три франки сорок сантимів. Тобто два обіди без сніданків чи два сніданки без обідів — на вибір. Він подумав, що вранці поїсти коштує двадцять два су, а ввечері — тридцять, отже, коли відмовитися від обідів, то вигadaє франк двадцять сантимів, тобто він зможе двічі повечеряти хлібом з ковбасою і випити пару шклянок пива на бульварі. А то найбільша в нього витрата й найбільша втіха, що він дозволяє собі вечорами. Він пішов униз вулицею Нотр-Дам-де-Лорет.

Ішов він так, ніби й досі на ньому була ще гусарська уніформа, — випнувши груди й розставивши ноги, мов допіру зліз із коня, простував людною вулицею, зачіпаючи й штовхаючи перехожих, щоб не звертати з дороги. Досить потертого циліндра він носив трохи набакир і стукотів закаблуками по каменю. Виглядав так, немов завжди щось зневажав — перехожих, будинки, все місто, — від пихи солдата-красеня, що потрапив у цивільні.

Хоч костюм був на нім шістдесятифранковий, він не втрачав, проте, якоїсь елегантності, трошки хвацької, підкресленої, проте елегантності. Високий, стрункий, білявий, певніш, трохи русявий шатен, із закрученими вусами, що ніби пінилися на губі, ясними очима та маленькими зіницями, з кучерявим від природи волоссям,

зачесаним на проділ посере-дині, він дуже нагадував героя-спокусника з бульварних романів.

Стояв той літній вечір, коли в Парижі нема чим дихати. Гаряче, як та парня, місто, здавалось, пітніло вночі від задухи. Гранітові пащі ринв дихали смородом, а з підвальних кухонь крізь низькі віконця на вулицю лився гидкий дух помиїв та скислої страви.

Швейцари в самих сорочках сиділи коло воріт верхи на солом'яних стільцях й палили люльки; перехожі важко ступали, поскидавши капелюхи.

Дійшовши до бульвару, Жорж Дюруа знову спинився, вагаючись. Йому хотілося тепер піти на Єлісейські Поля до Булонського Лісу й трохи подихати свіжим повітрям під деревами; та й ще одне бажання мучило його, бажання любовної зустрічі.

Як це станеться? Він не знав, але чекав уже три місяці щодня й щовечора. Правда, кілька разів завдяки принадній зовнішності й галантним манерам він уривав там і там трохи кохання, але завжди сподівався більшого й кращого.

Кишеня його була порожня, а кров кипіла, і він спалахував від кожного дотику повій, що шепотіли на розі вулиці: «Ходімо, красунчику?» — але йти за ними не смів, бо не міг заплатити; та й чекав він чогось іншого; інших поцілунків, не таких вульгарних.

Проте любив місця, що кишіли публічними жінками, їхні бали, кав'ярні та вулиці; любив штовхати їх, розмовляти з ними, казати їм «ти», дихати їхніми гострими пахощами й триматися коло них. Це були жінки — жриці кохання. Він не почував до них зневаги, властивої чоловікам.

Він звернув до церкви св. Мадлени й пустився за млявою хвилею натовпу, знеможеного від задухи. Великі перелюднені кафе виступали аж на пішохід, осяваючи питущу публіку ясным, різким світлом вітрини. Перед одвідувачами на чотирикутних і круглих столиках стояли шклянки з різнобарвною, червоною, жовтою,

зеленою та брунатною рідиною, а в карафках виблискували прозорі шматки льоду, що вихолоджували прекрасну, ясну воду.

Дюруа стишив ходу, бо йому пересохло в горлі.

Його мучила гаряча спрага літнього вечора, і він думав про чарівне відчуття холодного питва в роті. Та коли він тільки дві шклянки зараз вип'є — прощай тоді завтра суха вечерея, а йому аж надто відомий був голодний час наприкінці місяця.

Він подумав: «Перечекаю до десятої, тоді вип'ю шклянку в «Американському». Сто чортів. Як же пити хочеться!» — і дивився на людей, що пили коло столиків, на людей, що могли досхочу заспокоювати спрагу. Ішов зухвало й весело повз кав'ярні, зміряючи оком, по вигляду й одежі, скільки кожен одвідувач має при собі грошей. І гнів займався в нім проти людей, що так спокійно сиділи. Коли потрусити їхні кишені, знайдеш золото, срібло й дріб'яки. Кожен має пересічно щонайменше два луї, а їх у кафе добра сотня; сто разів по два луї буде чотири тисячі франків! Він пробурчав: «Свині!», все так само граційно вихиляючись. Коли б перестрів якого край вулиці в темряві, слово честі, скрутив би йому шию, не вагаючись, як робив із селянською дробиною під час великих маневрів.

І пригадав, як жив два роки в Африці й як утискував арабів на глухих південних фортах. Жорстока й весела посмішка пробігла йому на устах, коли згадав про одну забавку, що коштувала життя трьом чоловікам з племені улед-алан, а йому й товаришам дала два десятки курей, пару баранів і золота, ще й сміховини на півроку.

Винних не знайшли, та й не шукали, бо араба там вважають до певної міри за природну військову здобич.

У Парижі інша річ. Тут уже не грабуватимеш одверто, з шаблею при боці та револьвером у руці, як у далечині від цивільного правосуддя, на волі. В серці його ворухились усі інстинкти унтера, що допався до переможеного краю. Звичайно, він жалкував за двома

роками, що пробув у пустелі. Шкода, що там не лишився! Але ж надіявся на краще, вертаючись. А тепер... От тепер і маєш.

Він ворушив у роті язиком, прикладаючи, мов хотів переконатись, що піднебіння його справді сухе.

Круг нього котилась виснажена, повільна юрба, і він думав усе про те саме: «Наволоч. У всіх же йолопів цих є гроші в жилеті». Він штовхав плечем перехожих і свистів веселі пісеньки. Чоловіки, яких зачіпав, обертались до нього й бурчали; жінки казали: «От тварюка!»

Він пройшов повз Водевіль і спинився коло «Американського» кафе, міркуючи, чи не випити ту шклянку, — так мучила його спрага. Але раніш, ніж зважитись, глянув на годинника, що світився серед вулиці. Чверть на десяту. Себе він знав, тільки-но буде перед ним шклянка пива, він зразу ж її вип'є. А що тоді робити до одинадцятої?

Пішов. «Пройду до Мадлен й помалу вернусь назад».

Дійшовши до рогу Оперової площі, він перестрінув грубенького молодика, котрого постать невиразно видалась йому знайомою.

Він пішов за ним, перебираючи спогади й промовляючи пошепки:

— Де в чорта бачив я цього типа?

Він рився в думках, але пригадати не міг; аж зненацька, від дивного діяння пам'яті, побачив цю людину худішою, молодшою, в гусарській уніформі. Він голосно скрикнув: «Це ж Форестьє!» — і, надавши ходи, ударив перехожого по плечі. Той обернувся, глянув і спитав:

— Що ви маєте до мене, пане?

Дюруа засміявся:

— Не впізнаєш мене?

— Ні.

— Жорж Дюруа з шостого гусарського.

Форестьє простягнув руки:

— А, друже! Як живеш?

— Гаразд, а ти?

— Ох, не дуже. Уяви, в мене груди тепер, як клоччя. Кашляю шість місяців з дванадцяти через бронхіт, що захопив у Бужівалі, коли вертався в Париж, тому вже чотири роки.

— Диви! А виглядаєш добре!

І Форестьє, взявши колишнього товариша під руку, розповів йому про свою недугу, про лікування її, про думки та поради лікарів, про те, як важко їх додержуватися з його недостатком. Йому казали жити взимку на півдні, а хіба ж змога? Він одружений, журналіст, на доброму становищі.

— Я керую політичним відділом у «Французькому житті», веду сенатські звіти в «Порятункові» і вряди-годи даю літературну хроніку до «Планети». Уже вибився.

Дюруа здивовано дивився на нього. Він дуже змінився, дуже змужнів. Тепер у нього була хода, постава й костюм поважної, певної себе людини, а черевце людини, що добре обідає. Колись був худий, тонкий і гнучкий, легковажний гультьй, жартун, заводяка. За три роки Париж геть переробив його; він став грубенький, серйозний, і волосся на скронях де-не-де посивіло, хоч мав тільки двадцять сім років.

Форестьє спитав:

— Куди ти йдеш?

Дюруа відповів:

— Нікуди, гуляю перед тим, як додому йти.

— То коли хочеш, ходімо до «Французького життя», там коректу треба проглянути. А потім вип'ємо по шклянці вкупі.

— Гаразд.

І вони пішли, взявшись під руку, вільно й незмушено, як буває між шкільними товаришами та полковими приятелями.

— Що ж робиш у Парижі? — спитав Форестьє.

Дюруа стелу плечима.

— З голоду дохну, та й годі. Як одбув у війську, схотілось прийхати сюди... щастя пошукати чи, певніш, щоб у Парижі пожити. А от уже півроку служу в конторі Північної залізниці за півтори тисячі франків на рік, та й усе.

Форестьє буркнув:

— Незавидно.

— Знаю. Та як же мені, по-твоему, вибитись? Я самотній, нікого не знаю і звернутись ні до кого. Бажання є, тільки засобів бракує.

Товариш оглянув його з голови до п'ят поглядом практичної людини, що зважає на можливості, й переконливо сказав:

— Чи бачиш, любий, тут усе залежить від сміливості. Хитрому тут легше стати міністром, ніж начальником контори. Треба брати, а не просити. Та якого ж біса ти не знайшов чогось кращого, як служити на залізниці?

Дюруа відповів:

— Скрізь шукав, та нічого не здивав. А тепер маю дещо на оці, — пропонують поступити їзцем на Пелеренський манеж. Матиму там, у всякому разі, три тисячі франків.

Форестьє урвав його:

— Покинь цю дурницю, хоч би й десять тисяч тобі давали. Так ти майбутнє своє занестиш. У конторі тебе нікому не видно, ти можеш покинути її при нагоді і вибитись на шлях. А в їздцях уже край. Однаково, що маршалком у домі, де обідає весь Париж. Якщо вчитимеш їздити світських та їхніх синів, то вже ніколи вони не вважатимуть тебе за рівню.

Він замовк, подумав трохи і спитав:

— Ти бакалавр?

— Ні, зрізався двічі.

— Дарма, все-таки освіту ти маєш. Коли говорять про Цицерона або Тіберія, розумієш приблизно, що воно?

— Та приблизно.

— Добре, ніхто більшого й не знає, крім двох десятків дурнів, яким знання однаково ні до чого. Бути за розумного зовсім не важко: треба уникати труднощів, обходити перешкоди та іншим носом втирати за допомогою словника. Люди ж дурні, як гуси, а нетямущі, як коропи.

Він говорив, як спокійний жартун, що знає життя, і посміхався, поглядаючи на юрбу. Але зненацька закашлявся, спинився, поки минеться напад, тоді промовив підупало:

— Хіба ж не прикро, що бронхіту ніяк не здихаюсь? А ще ж літо. О, взимку конче поїду лікуватись до Ментони. Тим гірше для мене, слово честі, бо здоров'я — передусім.

На бульварі Пуасоньєр вони підійшли до великих зашкленених дверей, де зсередини була приліплена розгорнута на обидві сторони газета. Якихось троє стояли, читаючи її.

Над дверима, мов гасло яке, горів полум'ям великий напис: «Французьке життя». І перехожі, раптом трапляючи у світло, що лилось від блискучих слів, ставали зненацька видимі, ясні й виразні, як удень; потім зразу ж зникали в мороку.

Форестьє штовхнув двері.

— Заходь! — сказав він.

Дюруа зійшов за ним пишними й брудними сходами, які видно було з вулиці, минув передвітальню, де два кур'єри вклонились його приятелеві, і спинився десь ніби в почекальні, пилявій та обшарпаній, оббитій брудно-зеленим трипом, заплямованим та прогризеним де-не-де, мов його миші поточили.

— Сідай! — сказав Форестьє. — Я вернусь через п'ять хвилин.

І зникнув в одних з трьох дверей, що виходили в цей кабінет.

Заклопотано сновигали зовсім ще юнаки, тримаючи в руці аркуш паперу, що тріпотів від їхнього бігу. Робітники-складачі, що в них з-під заплямованої чорнилом блузи видно було біленький комір сорочки та сукняні штани, пошиті, як і у світських, обережно несли довгі смуги відбитків, свіжі, вогкі ще коректи. Часом проходив панок, одягнений аж надто елегантно, занадто вузькому сурдугі, занадто обтягнутих штанях і занадто гострих черевиках — певно, світський репортер із вечірніми новинами.

Проходили й інші, поважні й величні, у циліндрах із пласкими крисами, немов відзначались цими капелюхами від решти людей.

Форестє вийшов під руку з високим худим хлопцем, віком між тридцятьма й сорока роками, у чорному фраківі та білій краватці, з гострозакрученими вусами, дуже чорнявим, недбайливим з вигляду й самозадоволеним.

Форестє сказав йому:

— Прощайте, любий учителю.

Той стиснув йому руку: «До побачення, любий», — і пішов геть сходами, посвистуючи, з ціпочком під пахвою.

Дюруа спитав:

— Хто це?

— Це Жак Ріваль, — чув, мабуть, славетний хронікер і дуеліст. Приходив коректу виправити. Гарен, Монтель і він — три найкращі в Парижі хронікери, вони пишуть найцікавіше і найдотепніше. Ріваль заробляє тридцять тисяч франків на рік за дві статті на тиждень.

Ідучи, вони здибали довговолосого, грубого і неохайного чоловіка, що важко сходив по приступках.

Форестє низько йому вклонився.

— Норбер де Варен, — сказав він, — поет, автор «Мертвих сонців», знову-таки людина в ціні. Кожне оповідання, що він нам дає, коштує триста франків, а в найдовшому немає й двохсот рядків.

Та ходімо в «Наполітен», помираю від спраги.

Коли сіли до столика в кафе, Форестьє крикнув: «Пару шклянок!» — і спорожнив свою хильцем, а Дюруа пив пиво поволі, смакуючи його, розкуштовуючи, ніби щось дорогоцінне й рідкісне.

Товариш його мовчав, немов міркуючи, потім спитав відразу.

— А чого б тобі не взятись до газетярства?

Дюруа здивовано глянув на нього:

— Та... бачиш... я ніколи нічого не писав.

— Чи ба! Пробують же, починають. Я міг би взяти тебе для доручень, їздити за справами та з візитами. Мав би на початок двісті п'ятдесят франків і оплачений екіпаж. Хочеш, побалакаю з директором?

— Та звісно, хочу!

— Тоді зроби так: приходь до мене завтра обідати. Буде душ шестеро, не більше: патрон, пан Вальтер з дружиною, Жак Ріваль та Норбер де Варен, яких ти зараз бачив, та ще приятелька моєї дружини. Згода?

Дюруа зніяковів і почервонів. Пробурмотів нарешті:

— Та... одежі відповідної немає.

Форестьє геть здивувався.

— Немає фрака? Отаке! А це ж річ конечна. В Парижі, бачиш, краще ліжка не мати, ніж фрака.

Потім відразу, порившись у кишені в жилеті, видобув купу золота, взяв два луї, поклав перед колишнім товаришем і сказав щиро та просто:

— Віддаси, коли зможеш. Візьми під заставу або купи на сплату потрібну одежу; роби, як знаєш, тільки приходь зав-тра обідати о сьомій з половиною, на вулицю Фонтен, сімнадцять.

Дюруа схвильовано взяв гроші, бурмочучи:

— Який ти ласкавий, дуже дякую тобі, повір, що не забуду...

Той урвав його:

— Ну гаразд! Ще по шклянці, чи що? — й крикнув: Хлопче, пару шклянок!

Коли випили, журналіст спитав:

— Хочеш, погуляємо з годинку?

— Залюбки!

І знову пішли до Мадлен.

— Що ж нам робити? — спитав Форестьє. — Кажуть, що в Парижі не гуляють без діла. Неправда. Я, коли йду ввечері, ніколи не знаю, куди саме. В лісі тільки з жінкою цікаво гуляти, а не завжди маєш яку-небудь під рукою: концерти по кафе можуть розважити мого аптекаря й дружину його, але не мене. Що ж робити? Нема чого. Тут треба було б улаштувати літній сад, як парк Монсо, щоб уночі був відкритий, де можна було б послухати гарної музики й випити чогось холодного під деревом. Це було б не місце розваги, а місце гуляння; за вхід брати дорого, щоб привабити гарненьких дам. Щоб можна було походити по алеях, посипаних піском та освітлених електрикою, і посидіти, коли хочеш послухати музику, зблизька чи здалеку. Щось подібне було колись у Мюзара 1, але там тхнуло шинком — забагато танців, а мало місця, тіні й затишку. Якби гарний величезний сад. Розкіш була б. Куди ти хочеш піти?

Дюруа зніяковів, не знав, що казати. Потім зважився:

— Я не був у Фолі-Бержер. Охоче погуляв би там.

Товариш його скрикнув:

— Фолі-Бержер, кажеш? Там же задуха, як у печі. Проте ходімо, там завжди втішно.

І пішли назад на вулицю Фобур-Монмартр.

Ілюмінований фасад закладу освітлював чотири вулиці, що коло нього сходились. Низка візників чекали роз'їзду.

Форестьє рушив до вхідних дверей, але Дюруа спинив його:

— Ми забули придбати квитки.

Той поважно відповів:

— Зі мною не платять.

Йому вклонились три контролери. Середній дав йому руку. Журналіст спитав:

— Є гарна лежа?

— Звичайно, пане Форестє.

Він узяв поданий йому купон, відчинив оббиті повстю та шкірою двері, і вони опинились у залі.

Тютюновий дим прозорим туманом оповив сцену й другий бік театру. Невпинно знімаючись тонкими білястими цівками з цигар та цигарок, що всі курили, цей легкий туман підносився, збирався при стелі й стояв під широкою банею, круг люстри й над галереєю другого ярусу цілими хмарами диму.

У широкому коридорі, що виходить у кругойдуче фойє, де серед чорної юрби чоловіків тиняються розмальовані дівчата, одвідувачів чекав гурт жінок коло одного з трьох прилавоків, де тронували три намазані й бляклі продавниці напоїв та кохання.

Форестє швидко йшов крізь юрбу, як людина, що має право на увагу.

Підійшовши до капельдинерки, сказав:

— Сімнадцята лежа?

— Сюди, пане.

І вона замкнула їх у дерев'яній, розкритій згори, оббитій червоним скрині, де так тісно стояло четверо стільців того самого кольору, що між ними ледве можна було просунутись. Приятелі сіли; праворуч і ліворуч од них, вигинаючись луком аж до сцени, тяглася ціла низка таких самих кліток, і там також сиділи чоловіки й жінки, яких видно було тільки по груди.

На сцені троє молодиків у тісних трико — високий, середній та малий — по черзі вправлялись на трапеції.

Спочатку, дрібно й швидко ступаючи, вийшов високий і вклонився, махнувши рукою, мов посилав поцілунок.

Під трико вимальовувались м'язи його рук та ніг; він випинав груди, щоб приховати надмірне черево, і обличчям нагадував голярчука, бо ретельний проділ був якраз посеред голови. До трапеції він діставався граційним стрибком і, повисши на руках, крутився, як пущене колесо; або, напруживши руки й випроставшись усім тілом, спинявся в повітрі, держачись тільки за поперечку силою своїх кулаків.

Потім сплигнув додолу, знову, посміхаючись, уклонився під оплески перших лав і відійшов до декорації, за кожним кроком граючи м'язами своїх ніг.

Другий, нижчий та кремезний, проробив ту саму вправу, а за ним і третій, якого публіка прийняла прихильніше.

Та Дюруа вистава зовсім не цікавила: повернувши голову, він раз у раз озирався позад себе у велике фоє, повне чоловіків та повій.

Форестьє сказав йому:

— Зверни увагу на перші лави — самі міщани з жінками та дітьми, йолопи, що приходять сюди дивитись. У ложах — бульварники, кілька артистів, кілька півпристойних дівчат; а позаду — найцікавіша в Парижі суміш. Хто вони? Подивись. Тут усякі, усіх верств і звання, але гультаїв найбільше. Тут службовці з банків, крамниць, міністерств, репортери, сутенери, офіцери в цивільному, панички у фраках, що обідають по кабаре й з Опери ходять до італійців 2, та ще безліч всякого непевного люду, бозна-хто. А жінки всі одного ґатунку — ті, що вечеряють у «Американському» кафе, повії ціною від одного до двох луї, що пильнують чужинців, які заплатять і п'ять, та попереджають своїх завсідників, коли вони вільні. Всі їх знають уже літ із шість, цілий рік вони крутяться щовечора в тих самих місцях, хіба що на лікування потрапляють у Сен-Лазар 3 або Лурсіну 4.

Дюруа не слухав. Одна з таких жінок дивилась на нього, спершись ліктем на їхню ложу. Це була повна чорнявка з набіленим обличчям, чорними, довгастими, підведеними очима й величезними намальованими бровами. Пишні груди напинали її чорну шовкову сукню, а намащені, як рана, червоні губи надавали їй чогось тваринного, жагучого, перебільшеного, а проте збудного.

Вона покликала, кивнувши головою, якусь свою приятельку, що якраз проходила, — рудоволосу, теж гладку, біляву, — та й сказала їй голосно, щоб почули:

— Дивись, який гарний хлопець! Коли б він схотів мене за десять луї, то я б не відмовилась.

Форестьє обернувся і, посміхаючись, плеснув Дюруа по коліні:

— Це про тебе — маєш успіх, мій любий. Вітаю.

Колишній унтер почервонів, несамохіть мацаючи пальцем пару золотих у жилетній кишені. Завісу спущено: оркестр заграє вальса. Дюруа сказав:

— Може, пройдемося по коридору?

— Як хочеш.

Вони вийшли, і потік людей їх зразу ж підхопив, їх тиснули, штовхали, душили, пхали, і перед очима їхніми колихалось ціле море капелюхів. Серед цієї чоловічої юрби сновигали попарно дівчата, легко просуваючись між ліктями, грудьми та спинами, немов почували себе вдома, вигідно, як риби у воді, в цій хвилі самців.

Дюруа захоплено йшов, п'яно дихаючи важким тютюновим повітрям, людським духом та пахощами повій. А Форестьє пітнів, задихувався й кашляв.

— Ходімо в сад, — сказав він.

...

Гі де Мопассан. Любий друг — ознайомчий фрагмент

Далі — у повній книжці «Любий друг».  
[nashaknyga.com.ua](http://nashaknyga.com.ua)